

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Історичний факультет  
Кафедра етнології та краєзнавства



«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана

з науково-педагогічної та навчальної роботи  
Історичний факультет

2022 року


**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**Історія краєзнавства в особах**

для студентів

галузь знань	<b>03 Гуманітарні науки</b>	
спеціальність	<b>032 Історія та археологія</b>	
освітній рівень	<b>перший (бакалаврський)</b>	
освітня програма культурний туризм	<b>Краєзнавство, екскурсознавство та історико-</b>	
вид дисципліни	<b>вибіркова</b>	
	Форма навчання	денна
	Навчальний рік	2022/2023
	Семестр	5
	Кількість кредитів ECTS	3
	Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
	Форма заключного контролю	залік

Викладач: Гончаров Олександр Петрович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології та краєзнавства

Пролонговано: на 2023/2024 н.р.  2022 р.  
(підпис, ПІБ, дата)

на 20\_\_/20\_\_ н.р. (\_\_\_\_\_) «\_\_» 20\_\_ р.  
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2022

Розробник: Гончаров Олександр Петрович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології та краєзнавства

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри етнології та краєзнавства

  
\_\_\_\_\_ (Капелюшний В. П.)

Протокол № 9 від «01» 02 2022 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «23» 02 2022 року № 18

Голова науково-методичної комісії  \_\_\_\_\_ (Терес Н.В.)

## ВСТУП

**1. Мета дисципліни** – формування у студентів системного уявлення про вплив особистісного чинника на процеси розвитку українського краєзнавства.

**2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:**

1. *Знати* основні періоди історії України, основні події і дати.
2. *Знати* основні етапи розвитку краєзнавчого руху в Україні.
3. *Вміти* аналізувати процеси історичного розвитку України, її регіонів,
4. *Володіти елементарними навичками* джерельної критики, історичного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

**3. Анотація навчальної дисципліни:** Вступ. Роль особистісного чинника у розвитку краєзнавства. Вчені і літератори 20–30-х років XIX ст. як краєзнавці. Відомі вчені-краєзнавці українських університетів, наукових товариств XIX – початку XX ст. Краєзнавці історико-церковного напрямку XIX – початку XX ст. Відомі краєзнавці регіонів України XIX – початку XX ст. Вчені-краєзнавці – організатори краєзнавчого руху у 20–30-ті роки XX ст. Краєзнавці регіонів України 20–30-х років XX ст. Відомі краєзнавці України 50–80-х років XX ст. Діячі краєзнавчого руху незалежної України. Відомі краєзнавці в регіонах України в сучасний період.

**4. Завдання (навчальні цілі):** формування цілісного уявлення про визначних вчених, краєзнавців, їх життя та діяльність, впливу на розвиток краєзнавства та становлення краєзнавчого руху в Україні. У результаті вивчення курсу студенти повинні *засвоїти* основні віхи життя та діяльності відомих краєзнавців та діячів краєзнавчого руху в Україні, пам'ятки і пам'ятні місця, *вміти* опрацьовувати комплекс джерел з історії краєзнавчого руху, життя та діяльності відомих краєзнавців, застосовувати на практиці (зокрема, в екскурсійно-туристичній діяльності) знання, отримані в процесі навчання.

**5. Результати навчання за дисципліною:**

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> літературу та джерела про життя й діяльність відомих вчених-краєзнавців українських університетів, наукових товариств XIX – початку XX ст.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>Бліц-опитування</i>	5%
1.2	<i>Знати</i> краєзнавців історико-церковного напрямку XIX – початку XX ст. та їх головні праці.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>бліц-опитування</i>	5%
1.3	<i>Знати</i> відомих краєзнавців регіонів України XIX – початку XX ст.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>реферат</i>	10%
1.4	<i>Знати</i> вчених-краєзнавців – організаторів краєзнавчого руху у 20–30-ті роки XX ст. та відомих краєзнавців регіонів України у цей період.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота ЗМ 1 (тест)</i>	10%
1.5	<i>Знати</i> відомих краєзнавців України 50–80-х років XX ст.	<i>самостійна робота</i>	<i>бліц-опитування</i>	5%
1.6	<i>Знати</i> діячів краєзнавчого руху незалежної	<i>самостійна робота</i>	<i>контрольна робота ЗМ 2</i>	10%

	України, відомих краєзнавців в регіонах.		(тест)	
2.1	Вміти аналізувати життя діяльність постатей вітчизняного краєзнавства, використовуючи відповідні джерела та літературу.	самостійна робота	бліц-опитування	5%
2.2	Вміти здійснити самостійне дослідження життя й діяльності краєзнавця.	Лекція, самостійна робота	реферат	10%
2.3	Вміти аналізувати процеси розвитку історичного краєзнавства через призму діяльності визначних краєзнавців.	самостійна робота	залік	20%
2.4	Вміти встановлювати причинно-наслідковий зв'язок в окремих подіях історії краєзнавчого руху, діяльності краєзнавців.	лекція, самостійна робота	залік	20%

**6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін, які не входять до блоків спеціалізації)**

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.1	1.2.	1.3.	1.4.	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3.	2.4.
ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний період або проблему (в тому числі з краєзнавства, історико-культурного туризму та екскурсійної справи).	+	+	+	+	+	+				
ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.							+	+	+	+
ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.	+						+	+		
ПРН 16. Вміти організувати краєзнавчі та інші види екскурсій і турів пізнавального характеру.										+
ПРН 17. Вміти розробляти екскурсії та тури історико-культурного спрямування.								+		

## 7. Схема формування оцінки.

### 7.1 Форми оцінювання студентів:

#### - семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.4 – 10 балів/ 6 балів\*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.6 – 10 балів/ 6 балів.
3. Бліц-опитування з тем ЗМ1 (2 опитування): РН 1.1, 1,2 – 10 балів/ 6 балів.
4. Бліц-опитування з тем ЗМ2 (2 опитування): РН 1.5, 2.1 – 10 балів/ 6 балів.
5. Реферат (ЗМ1): РН 1.3 – 10 балів/ 6 балів.
6. Реферат (ЗМ2): РН 2.2 – 10 балів/ 6 балів.

\* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

#### - підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – залік;  
- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;  
- Оцінюються такі результати навчання студента: вміння аналізувати процеси розвитку історичного краєзнавства через призму діяльності визначних краєзнавців, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок в окремих подіях історії краєзнавчого руху, діяльності краєзнавців.

- форма проведення заліку – усна або письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень оцінки, за якої залік вважається складеним – **24 бали**.

Необхідна умова допуску до заліку: студент не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше ніж **20 балів (критично-розрахунковий мінімум)**. Рекомендований мінімум допуску до заліку **36 балів**.

### 7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час бліц-опитувань; бали, отримані за виконання рефератів; бали, отримані під час модульного контролю (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку), а саме: за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-4, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 5-9.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, бліц-опитування, реферати) і підсумкове оцінювання (залік).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (залік) – максимум 40 балів).

<i>Змістовий модуль 1 Краєзнавці України XIX – початку XX ст.</i>	<i>Змістовий модуль 2 Життя й діяльність визначних краєзнавців України XX – початку XXI ст</i>	<i>Залік</i>
---	--	--------------

30 залікових балів (максимум)		30 залікових балів (максимум)		40 балів (максимум)
<i>самостійна робота (2 блиц-опитування, реферат)</i>	<i>модульна контрольна робота (тест)</i>	<i>самостійна робота (2 блиц-опитування, реферат)</i>	<i>модульна контрольна робота (тест)</i>	
20 (максимум)	10 (максимум)	20 (максимум)	10 (максимум)	

### САМОСТІЙНА РОБОТА

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання як окремих тем, так і деяких розділів тем програми курсу. Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у формі блиц-опитування на лекціях, оцінювання рефератів, модульних контрольних робіт.

На лекційних заняттях проводяться **блиц-опитування** (загалом 4 за семестр) щодо понять і визначень та іншого матеріалу, який студент має засвоїти в процесі опанування програмного матеріалу курсу. Правильна відповідь на одне запитання оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент під час одного блиц-опитування – 5.

**Реферати** студент подає викладачеві не пізніше ніж за тиждень до проведення модульного контролю з відповідного Змістового модулю, зокрема Реферат 1 (орієнтовно до 15 жовтня) і Реферат 2 (орієнтовно до 25 листопада). Критерії оцінки реферату:

- |   |             |
|---|-------------|
| 1. глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція             | 9-10 балів; |
| 2. обґрунтоване розкриття проблеми                                    | 7-8 балів;  |
| 3. тема розкрита неповністю, обмежена джерельна база та обґрунтування | 5-6 балів;  |
| 4. реферат переважно компілятивного рівня                             | 3-4 бали;   |
| 5. розкритий лише один окремих аспект теми                            | 1-2 бали.   |

Теми рефератів з кожного змістовного модулю викладач пропонує студентам на першому занятті відповідного модулю: ЗМ1 – початок вересня; ЗМ2 – перша декада жовтня.

### МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться **модульні контрольні роботи (МК)**, зокрема, Контрольна робота ЗМ1 (остання декада жовтня) і Контрольна робота ЗМ2 (остання декада листопада).

Участь студентів в контрольних заходах обов'язкова. МК проводиться у письмовій тестовій формі. Тест містить 20 тестових завдань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 0,5 бала. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за МК – 10 балів. Студент, який не виконав вимоги по самостійній роботі, не допускається до складання МК, і даний модуль йому не зараховується.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та передачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

Умовою допуску до заліку є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до екзамену – 36 балів.

**При простому розрахунку отримаємо:**

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	залік	Підсумкова оцінка
--	--------------------	--------------------	-------	-------------------

<i>Мінімум</i>	<i>18</i>	<i>18</i>	<i>24</i>	<i>60</i>
<b>Максимум</b>	<b>30</b>	<b>30</b>	<b>40</b>	<b>100</b>

### **7.3 Шкала відповідності оцінок**

<b>Зараховано</b>	<b>60-100</b>
<b>Не зараховано</b>	<b>0 -59</b>

## 8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій

№ п/п	Назва теми	Кількість годин	
		лекції	самостійна робота
<b>Частина 1. Краєзнавці України XIX – початку XX ст.</b>			
1	Вступ. <b>Тема 1.</b> Започаткування наукових краєзнавчих досліджень у XVIII ст.	2	5
2	<b>Тема 2.</b> Життя й діяльність виданих вчених-краєзнавців українських університетів, наукових товариств XIX – початку XX ст.	4	5
3	<b>Тема 3.</b> Відомі вчені-краєзнавців історико-церковного напрямку XIX – початку XX ст. та їх головні праці.	4	5
4	<b>Тема 4.</b> Діяльність краєзнавців в регіонів України в XIX – початку XX ст.	4	5
5	<i>Реферат з тем ЗМ1</i>		10
6	<i>Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест)</i>	1	
<b>Частина 2. Життя й діяльність визначних краєзнавців України XX – початку XXI ст.</b>			
7	<b>Тема 5.</b> Вчені-краєзнавці – організатори краєзнавчого руху у 20–30-ті роки XX ст.	4	4
8	<b>Тема 6.</b> Діяльність краєзнавці у регіонах України у 20–30-ті роки XX ст.	4	4
9	<b>Тема 7.</b> Відомі краєзнавці України 50–80-х років XX ст. та їх діяльність.	2	4
10	<b>Тема 8.</b> Діячі краєзнавчого руху незалежної України.	2	4
11	<b>Тема 9.</b> Діяльність краєзнавців у регіонах України в сучасний період.	2	4
12	<i>Реферат з тем ЗМ2</i>		10
13	<i>Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест)</i>	1	
	<b>ВСЬОГО</b>	<b>30</b>	<b>60</b>

Загальний обсяг **90 год.**, в тому числі:

Лекцій – **30 год.**

Самостійна робота – **60 год.**

## 9. Рекомендована література:

### Основна:

1. Всеукраїнська спілка краєзнавців: від А до Я. – К., 2001.
2. Гуржій О.І., Парахіна М.Б. Етнологічні осередки України в 20-х – на початку 30-х років XX ст.: Нарис діяльності. – К., 2004.
3. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук В.Г., Дем'янчук А.Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. – К., 2006.
4. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах. У 2 ч. Ч.1. Навч. посібник. – К., 1994.
5. Літопис Національної спілки краєзнавців України: 2008–2018 рр. До 10-річчя надання Спілці краєзнавців статусу національної. – К., 2018.
6. Основи краєзнавства: підруч. для студ. закладів вищ. освіти / НАН України, Національна спілка краєзнавців України; за ред. О. П. Реєнта; вид. 2-ге, доп. – Київ, 2021.
7. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. Посіб. – К. 2006.

8. *Реєнт О.* Краєзнавство в Україні: історичні традиції і стратегія розвитку. – К., 2019.
9. Репресоване краєзнавство. – К., 1992.
10. *Тронько П.Т.* Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття. – К., 2000.

**Додаткова:**

1. *Баженов Л.В.* Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на поч. XX ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. – Хмельницький, 1995.
2. Берлинський Максим Федорович : біобібліографічний покажчик / Київ. міськ. орг. Нац. спілки краєзнавців України; Нац. іст. б-ка України; наук. ред. О. Реєнт; уклад.: О. Гончаров, А. Петровський, З. Мусіна; ред. Т. Приліпко. – Київ, 2020.–46 с.– (Києвознавство в особах).
3. *Бойко Н. І.* Михайло Максимович – навіки з рідним краєм. – Черкаси, 2004.
4. *Верменич Я.В.* Початки національної історичної науки: київські центри регіональних досліджень у 50 – 70-х рр. XIX ст. – К., 1997.
5. *Войцехівська І.* Історія Києва та Київщини у працях В. С. Іконникова // Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти // Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти. Збірник матеріалів Міжн. наук.-практ. конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлинського (Київ, 27 березня 2014р.) / Редкол. О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. – К.: ПП «Фоліант», 2014. – С.119–122.
6. *Гальчак С.Д.* Краєзнавство Східного Поділля. – Вінниця, 2005.
7. *Год Б., Лобурець В.* Історико-краєзнавчі дослідження на Полтавщині в XX ст. // Краєзнавство. – 1999. – №1 – 4. – С.95 – 102.
8. *Гончаров О.П. А.П.* Коцур як краєзнавець // Часопис української історії. – Київ, 2013. – Вип. 25. – С. 208 – 2011.
9. *Гончаров О.* З когорти організаторів народознавчого та краєзнавчого руху: Академік Андрій Лобода // Етнічна історія народів Європи. -Вип. 70. – С.15–22.
10. *Гончаров О., Казьмирчук М.* Краєзнавчі дослідження професора Г. Д. Казьмирчука (до 75-річчя від дня народження // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2019. – № 2. – С.72 – 78.
11. *Григор'єва Т.* Дослідження пам'яток київської старовини на початку XIX ст. // Краєзнавство. – 2000. – №1 – 2. – С. 45 – 49.
12. *Данилюк Д.Д.* Історія Закарпаття: навч. посібн. – Ужгород, 2013.
13. *Дідух Л.* Микола Біляшівський і розвиток місцевих музеїв в Україні // Краєзнавство. – 2008. – № 1–4. – С. 120–127.
14. Дмитро Малаков: бібліографічний покажчик / упоряд.: В. Г. Нестеренко, І. І. Тіщенко, Л. Є. Герасименко; відповід. ред. Г. П. Савченко. – К., 2012. – 146 с. (Краєзнавці Київщини).
15. Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодні / під ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2004. – 356 с.
16. *Кашаба О.* Історико-краєзнавчі дослідження в Харківському університеті (кін. XIX – поч. XX ст.) // Краєзнавство. – 2009. – № 1 – 2. – С.23 – 29.
17. *Киян О. І.* М. Д. Іванішев як історик й організатор історичної науки // Український історичний журнал. –2002. –№ 2. – С.90–91.
18. *Коваленко О.* Головні етапи розвитку історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині // Краєзнавство. – 2000.– С.39 – 45.
19. *Комаренко О., Гончаров О., Терес Н.* Внесок вчених історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвиток києвознавства на сучасному етапі // Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти... С.10–18.
20. *Костриця М.* Товариство дослідників Волині крізь призму XX ст. // Краєзнавство. – 2000. – №1 – 2. – С.26 – 30.
21. *Костриця М.* Розвиток краєзнавства на Житомирщині в період становлення української державності (90-ті рр. XX ст.) // Краєзнавство. – 1999. –№1 – 4. – С.107 – 111.
22. *Крайній К.* Історики Києво-Печерської лаври XIX – початку XX століть. – К., 2000.– 198 с.

23. *Круглова Л.* Історія Києва у наукових студіях членів Історичного товариства Нестора Літописця // *Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти...* – С.135–138.
24. Петро Тимофійович Тронько. – К., 2012 (Видатні вихованці та педагоги Київського університету).
25. *Прокопчук В.* Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність. – К.,1995.
26. *Ставнюк О. В., Ставнюк В. В.* Микола Петров: українознавець, краєзнавець, києвознавець. – Київ : Саміт-книга, 2020. –352 с.
27. *Теодорович А., Коцук В.* Огляд історико-краєзнавчих досліджень 1920-тих рр. // *Краєзнавство.* – 1999. – №1 – 4. – С.102 – 104.
28. *Тронько П., Прокопчук В.* Український комітет краєзнавства: історія становлення й наслідки діяльності // *Краєзнавство.* – 2010. – № 1 – 2. – С.76 – 95.
29. *Федорова Л. Д.* Київське воєнно-історичне товариство в пам'яткоохоронному і краєзнавчому русі Наддніпрянської України початку 20 ст. – К., 2005.
30. *Федорова Л. Д.* Діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва зі збереження культурної спадщини України. 1910–1920 рр. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – 296 с.
31. *Федорова Л.* Становлення і розвиток києвознавства (кінець XVIII – початок XX ст.) // *Регіональна історія України. Збірник наукових статей. Випуск 5.* – С. 177–194.
32. *Швидько Г.* Краєзнавці і краєзнавство Придніпров'я // *Краєзнавство.* – 2000. – № 1–2. – С. 69 – 76.
33. Шевченко Л. В. Природнича та краєзнавча діяльність вчених Київського університету у другій половині XIX ст. // *Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Зб. статей.* – К.: Рідний край, 1997. – С.26 – 34.
34. *Шевченко Л.* Краєзнавча діяльність Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у другій половині XIX ст. // *Краєзнавство.* – 2000. – №1 – 2. – С.20 – 25.
35. *Шовкопляс Г. М.* Вікентій В'ячеславович Хвойка – видатний український археолог (до 150-річчя від дня народження) // *Вікентій В'ячеславович Хвойка та його внесок у вітчизняну археологію (до 150-річчя від дня народження): Тем. зб. наук. праць.* – К.: ТОВ «ІІ, Лтд», 2000. – С. 4–25.
36. *Ярмошик І.І.* Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях XIX – XX століть. – Житомир, 2006.